

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Aspnäs gårdskyrka är belägen i ett naturreservat vid sjön Tämnaaren. Landskapet karakteriseras av strandängar, betade hagmarker och lövskog med rik flora. Den ganska långa tillfartsvägen på Aspnäs gårds marker går förbi en stor stenladugård, arbetarbostäder samt magasin och smedja. Kyrkan och gårdens f d huvudbyggnad, idag församlingsgård, ligger på en kulle. Mellan de båda byggnaderna finns en grusad plan.

2.2 Kyrkoanläggningen

Kyrkan har en närmast kvadratisk grundform med två utbyggnader: förhall och sakristia. Ytterväggarna är vitrappade och har spetsbågiga dörr- och fönsteröppningar. Därovan är ett tälttak klätt med till större delen klivna, tjärade spån, samt ett likaledes spånklätt, åttakantigt torn med konisk huv. Under hela byggnaden finns en kallkällare som förmodligen aldrig haft sakral funktion. I kyrkorummet har i görligaste mån framhävts väggarnas bevarade 1500-talsmålningar. För övrigt är inredningen tillkommen vid en stor restaurering 1959-61, bestående av tegelgolv, paneltak och öppna bänkkvarter i lackad furu. Sakristian täcks av ursprungliga ribbvalv.

Kyrkans östra fasad och den utbyggda sakristian. Bortom kyrkan skymtar Aspnäs gårds f d huvudbyggnad. Foto Rolf Hammarskiöld 2002. VLM neg B 103 909: 33

Kyrkan antas ha blivit uppförd på 1300-talet och tjänstgjorde från början som kapell till det befästa herresätet ”Aspenäs”. Byggnaden var då oputsad, med fasader bestående av mönsterlagt rött, gult och svartsintrat tegel. Efter en brand någon gång under 1500-talet sänktes väggarnas murkrön och ett nytt yttertak byggdes. 1595 fick kyrkorummet de målningar, som delvis bevarats till våra dagar. Då hade kyrkan genomgående välvda tak. Vid en restaurering

1638 gick de förlorade, fränsett i sakristian, sedan murarna sänkts med en meter. Samtidigt blev de spetsbågiga fönsteröppningarna delvis igenmurade och rektangulära fönsterbågar insattes. Ett tälttak med dagens utformning tillkom, krönt med en lökformig lanternin. Ytterväggarna slammades, troligen en följd av att tegelmurverket vid det laget blivit anfrätt av väder och vind.

Kyrkan fortsatte att användas för gudstjänster fram till 1796, omvandlades därefter till ekonomibyggnad och som sådan underhölls den alltmer bristfälligt. I protokoll från besiktning 1864 uppgavs den vara ytterst förfallen och berövd all inredning. Vissa reparationer följde, bl. a. tillkom ny takhuv 1895, men 1921 hade den åter förfallit och beskrevs som ruin.

Då hade dock en stark opinion vuxit för att rusta upp och ta tillvara den gamla gårdskyrkan. Ett första restaureringsprogram upprättades 1922 av arkitekt Erik Fant och 1928 inleddes arbetena med konservering av kyrkorummets kalkmålningar. Vid takomläggning 1940 reparerades sakristians bjälklag, kyrkspån lades på sakristia och vapenhusets tak, medan långhuset fick en mer provisorisk spåntäckning. 1946 dränerades byggnaden för att hejda pågående frostsprängning och murverken reparerades med handslaget tegel. En grundförstärkning gjordes 1955 och 1958 kunde den första gudstjänsten sedan 1796 hållas.

De dittills genomförda arbetena syftade främst till att rädda byggnadens fortbestånd. Åren 1960-61 följde den upprustning, som åter skulle sätta kyrkan i brukbart skick, i enlighet med ett omfattande restaureringsprogram upprättat av slottsarkitekt Ragnar Jonsson. Vid de yttre arbetena 1960 omlades yttertaket, nya ytterdörrar av ek tillverkades och i fönstren sattes fönster med blyinfattat glas och omfattningar av bearbetad kalksten. Ytterväggarna lagades och putsades. Tegelgolv lades i långhus och sakristia. Inredningsarbetena fortsatte året därpå med insättande av öppna bänkar i lackad furu, altarbarriär, talarstol och nummertavla, allt tillverkat vid ett av socknens möbelsnickerier. Dessutom genomförs elektriska installationer. Sedan dess har kyrkorummet knappast genomgått några förändringar. Yttre åtgärder som senare skett har i första hand berört taket. Vid reparationer 1993 blev en stor del av 1960 års sågade kyrkspån ersatta med klivna.

2.3 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Aspnäs gårdskyrka är belägen i ett naturreservat (NVL 7§) därtill vid område av riksintresse för naturvården. Området har även avgränsats i kulturminnesvårdsprogrammet för Heby kommun. Kyrkan är ovanlig både vad gäller byggnadssätt och historisk funktion. Interiörerna är ett värt exempel på 1960-talets restaureringssyn och besitter genomgående höga estetiska och hantverksmässiga kvaliteter. Den moderna inredningen harmonierar väl med kyrkorummets bevarade medeltida inslag.

Att särskilt tänka på vid förvaltning och användning av kyrka och kyrkomiljö:

- I det lagskyddade kulturlandskapet kring sjön Tämnaren utgör Aspnäs gårdskyrka en omistlig historisk dimension.
- Interiören som helhet är känslig för förändringar.
- Kyrkans exteriör har i stora drag varit densamma sedan 1600-talet.

2.4 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Blomqvist, Ragnar: *Övergivna kyrkor i Västmanlands län*. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift, årgång XVII. Västerås 1928

Bohman, Barbro: *Aspnäs gårdskyrka*. Strängnäs 1978

Bonnier, Ann Catherine: *Kyrkorna berättar*. Upplands kyrkor 1250-1350. Uppsala 1987

Berggren, Bonzo: *Aspnäs kyrka*. Kyrkorna i Västmanlands län. Västerås 1982.

Eklund, Hans: *Aspnäs ödekyrka*. Västmanlands fornminnesförenings årsskrift, årgång 33-34. Västerås 1945-46.

Ramqvist, Sigurd: Sätessgård och gods. Upplands fornminnesförenings tidskrift 53. Halmstad 1966

Riksantikvarieämbetets antikvarisk-topografiska arkiv (ATA):

Restaureringsprogram, tillstånd m.m.

Västmanlands Läns Museums arkiv (VLM): Foton, handskrifter, handlingar

Pressklipp: Västmanlands Läns Tidning (VLT), Sala Posten (SP)

Inventeringsdatum: 26 juni 2002.

Inventerare: Maria Hallberg, Rolf Hammarskiöld, Krister Ström

Ansvarig för kulturhistorisk karakteristik och bedömning: Rolf Hammarskiöld

Rapportsammanställning: Rolf Hammarskiöld